

КОНВЕНЦІЯ ПРО ОХОРОНУ ВСЕСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПАМ'ЯТОК В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ

→ 4

НАШ АРХІВ: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ І КРИМСЬКИЙ СЕПАРАТИЗМ

→ 7

№ 33-34
серпень 2019

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА УКРАЇНЬСКА ГАЗЕТА

літературно-художня, публіцистична

НА ЧАСІ

ОБЕРІГ ДЛЯ ПАТРІОТА

Здавна в Україні вишиванка вважалася важливим оберегом: як вишитий рушник оберігав хату, так сорочка оберігала саму людину від поганих людей, недобрих очей, заздрісних думок. Вишиванка ніби нейтралізувала «недобрий» погляд чи «зле» око. У Карпатах було повір'я, що сорочка, вишита і подарована на добро, на хороше життя, буде оберігати людину. Сорочку вишивали і дарували не будь-кому, а особливо близьким, рідним.

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

Діа ви чудові вишиванки створили для українського політв'язня, кримчанина Володимира Балуха народні умільці. Раніше Балух написав у листі українській активістці в Латвії Тетяні Лазді, що в керченській колонії у нього відібрали речі, в тому числі вишиванку. Тетяна поділилася цією інформацією у соцмережі із закликом допомогти герою й вишити для нього сорочку. Й першими відгукнулися майстрині з громадської організації «Гільдія народних умільців «Перлина» спільно з Борщівським обласним комунальним краєзнавчим музеєм, що на Тернопільщині.

Майстриня-вишивальниця кримчанка-переселенка Олена Ілюшина передає у Києві архієпископу Кримської єпархії ПЦУ Клименту готову сорочку для Володимира Балуха, липень 2019 р.

Візерунки для вишиванки вони добирали саме з унікальної колекції Борщівського краєзнавчого музею. Створюючи оберіг для українського патріота, майстрині об'єднали квітковий орнамент і Державний герб України. За словами голови Гільдії народних умільців «Перлина» Тетяни Дяківнич, «на сорочці по центру є борщівський квітковий орнамент і Тризуб — наш герб на тлі червоно-чорної нитки, що перегукується з прапором УПА. Ми хотіли створити для Володими-

ра сорочку, яка була би практично аналогом однієї з вишиванок із борщівської колекції. Обрали роботу 1920-1930 років, саме звідси взяли квітковий візерунок. Пізніше в музеї сказали, що ця вишиванка належала досить активній людині, щирому патріоту Степану Фещуку».

Хоча бажанням Володимира Балуха було мати чорну сорочку з червоними нитками, з борщівського краю вирішили подарувати квітучу сорочку, щоб доля квітучою була.

«Вишивання сорочки для Володимира — це наш відгук на підтримку сучасного патріота, людини, яка не скорилася й відстоює цінності України», — зазначила Тетяна.

Готову вишиванку 26 червня, в День кримськотатарського прапора, майстрині передали представникам «Кримської правозахисної групи», які згодом передали її родині українського бранця.

Трохи пізніше Володимир Балух у листі до Тетяни Лазди подякував усім, хто допоміг виконати його мрію — зробити вишиванку

з борщівським візерунком. «Мені до сліз зворушлива та турбота, якою ви мене оточуєте, і ви особисто, і латиські побратими, і вся Україна! У мене вже кілька днів є фото тієї самої вишиванки з Борщівщини, автентичний візерунок якої скопійовано з сорочки 1930-х років, що належала активісту патріоту Степану Фещуку і яку ви передали моїй мамі... Тепер уже й не знаю, чи вистачить мені життя на те, щоби віддати Україні і її святій землі за щастя бути причетним до цього космосу, який я ідентифікую як «українство», — написав Володимир.

Проте бажання українського патріота мати чорну сорочку, вишиту червоними нитками, також здійснилося. І допомогла в цьому землячка Володимира, кримчанка-переселенка Олена Ілюшина, яка, побачивши у соцмережі повідомлення Тетяни Лазди, також відгукнулася і взялася до роботи.

І от наприкінці липня майстриня передала архієпископу Кримської єпархії ПЦУ Клименту готову вишиванку. Крім того, пані Олена ексклюзивно для нашої газети (читайте на 2-3 сторінці) погодилася розповісти в деталях про всі етапи створення сорочки для Володимира Балуха, який не побоявся кинути виклик системі, не зрікся своїх принципів, за що був покараний і кинутий за ґрати, однак для всіх кримських українців і не тільки став живим символом незламності!

СОРОЧКА З ПСЕВДО «ПРОВІДНИК». ЧЕРВОНИМ ПО ЧОРНОМУ

МАГІЯ ВИШИВКИ

Виклик. І неабиякий. Навіть для людини зі здоровими очима. А коли з народження маєш з ними деякі непорозуміння... Ясна річ, це дещо бентежить, проте навряд чи зупинить.

ОЛЕНА ІЛЮШИНА

Страшно? Дуже. Що взагалі нічого путнього не вийде. Але шмат чорного полотна і червоні ниточки лежать тихесенько у пакетику. І схема вже не тільки скомпільована, а й надрукована. От хочу, щоб з дубами та соколами і ще гречкою пройтися по краю. І павучки спробувати порозсаджувати по краєчках комірця й манжетів. Ще б у нехрестик перевести... ні, то надто складно. Іншим разом, інший проект.

А якщо у першому акті на сцені висить рушниця, то...

І таки вистрелила. На початку квітня, коли полотно вже готувалося жалісно голосити з приводу своєї сумної долі і скаржитися на пролежні. Власне, пані схопилася за кравецький метр і великі ножиці просто серед ночі. Відкрояла відріз, висмикнула ниточку посередині, намітила горловину.

ЗВІТ ВІД 29.04.19

Пані має натхнення! Трохи прогресу. Розпочато, тобто розрізано-обклеєно-розмічено ще 5 квітня.

Процес пішов. Тільки от кому призначена саме ця сорочка – зараз рівняння з багатьма невідомими. Тож квапитися нікуди, щодня по дві-три ниточки. Таким темпом роботи буде щонайменше до Нового року. Тож для самомотивації беруся знімати та щотижня викладати на Фейсбук. Щоб проект не заглух на півслові й не перетворився у ще один незакінчений «довгобуд».

Мабуть, що як закінчу, то передам волонтерам. Тим, хто на фронт возить хлопцям щире душевне тепло з тилу. Те саме, що

Майстриня Олена Ілюшина з готовою вишиванкою

виглядає як домашні делікатеси, дитячі малюнки, маскувальні сітки і всяке різне, приємне чи корисне. В ідеалі – то щоб вояк був би ще й з Криму. Але доживемо – побачимо, я вже знаю, що вишиті сорочки мають власний характер і розпоряджаються своєю долею на власний розсуд. У вишивку закладається найприродніший і найнеобхідніший посил для людини, яка щодня ризикує власним життям: «Повертайся живим».

Вірити чи не вірити у магичні властивості вишиванок – то особиста справа кожного. Я свідомо обираю перше. Якщо непізнане існує, воно працюватиме незалежно від віри у нього. Але з вірою буде надійніше. Якщо ж нічого такого нема... ефект плацебо теж часом творить дива...

Так, на диво, працювати по чорному виявилось значно легше, аніж очікувалося. Єдина незручність – після 18 години дня сонце вже у кімнату не дивиться й мені стає затемно. Й око категорично відмовляється сприймати штучне освітлення як гідні умови. Було б полотно біле...

ЗВІТ ВІД 07.05.19

Пані має... Може, не зовсім натхнення, проте точно – намір. Виявляється, що не так вже і страшно – по чорному полотну, я

думала, що значно важче. По ниточці щодня і за тиждень сокіл сів на гілочку.

І гм... Стадія третя – торг...

Торг, бо уже дещо пішло не так, як хотілося, і я вмовляю себе не кидати на півслові.

У звітів формується невеличка аудиторія. Народ цікавиться, а кому ж, власне, вишивається черговий шедевр. Що відповідати – не уявляю. Говорити як є – не на часі, вигадувати легенду відверто не хочеться.

Проте наприкінці травня ситуація докорінно змінюється.

...Погляд суто випадково чіпляється за репост допису пані Тетяни Лазди, зроблений кимось з френдів:

«Дорогі майстрині-вишивальниці, україночки й українці, давайте разом зробимо добру справу – подарунок Володі Балуху! Він мріє про чорну вишиванку, вишити червоними нитками. До 31 травня йому продовжили ШИЗО. Та він не падає духом, радіє онучку і мріє про День вишиванки у новій вишиванці».

Господи! Виявляється, оце зараз я тримаю в руках мрію Володимира Балуха, навіть не здогадуючись про це. Тільки б зараз не вибило браузер, аби не загубити посилання...

Ті кілька кліків мишкою і кілька десят секунд роздумів електронних мізків ноутбука даються майже як сходження на Еверест. Серце шалено калатає, поки рука набирає коментар. Ну що толку з того, що я вже кілька років поспіль згрібаю до купи якісь крихти рішучості, щоб написати листа комусь з бранців? Не наважуюся, не уявляю, що і як писати незнайомій людині. Тим більше – у в'язницю. Йдеться навіть не про цензуру, а про страх незграбно висловити підтримку. Буває ж, хочеш підтримати, наче правильні слова кажеш, а натомість воно ранило ще глибше. А ще лист... на жаль, він з часом втрачає актуальність, зате сорочка – то на все життя. І навіть надовше.

І тепер уже начхати на освітлення, на траву в пояс – все одно дощить рясно і вона відростає швидше, аніж я кошу тим тупим серпом. Шкода марнувати світловий день на Сізіфову працю. Я знаю, кого обрала сорочка, і тепер моє завдання – закінчити роботу чимшвидше.

ЗВІТ ВІД 29.05.19

Ну що ж, пані має... та з біса всього. Відучора – МОТИВАЦІЮ.

Отже, вона ще до народження обрала власника. Сама. Несподівано для мене, ходжу оце ошелешена,

Мабуть, що як закінчу, то передам волонтерам. Тим, хто на фронт возить хлопцям щире душевне тепло з тилу. Те саме, що виглядає як домашні делікатеси, дитячі малюнки, маскувальні сітки і всяке різне, приємне чи корисне. В ідеалі – то щоб вояк був би ще й з Криму. Але доживемо – побачимо, я вже знаю, що вишиті сорочки мають власний характер і розпоряджаються своєю долею на власний розсуд. У вишивку закладається найприродніший і найнеобхідніший посил для людини, яка щодня ризикує власним життям: «Повертайся живим».

другу добу поспіль. Проте вибір її підтримую, схвалюю трохи більше, аніж цілковито. Так, людина більш ніж достойна. Просто вишиті сорочки – вони такі, характерні та часом бувають дуже вже самостійними. То ж тепер моє завдання – влаштувати їй зустріч з власником якнайшвидше. Сподіваюся, порозуміються і житимуть у злагоді.

Тепер, знаючи, до кого вона хоче, знаю, який посил вкладати у роботу. Так значно цікавіше й легше.

А поки що все так само. Стадія – третя, бо цей колір... за різного освітлення сприймається то рожевим, то все ж червоним. І голочки продовжують розмножуватися, ага... Мені самій цікаво, скільки їх ще долучиться.

Хочеться оприлюднити ім'я майбутнього власника, але... Не на часі. Сорочка має виконати ще одну місію. Навіть просто ім'я, без прізвища – теж не варто. Окрім зриву місії, ще не хотілося би випадково збентежити когось з френдів. Тож від запропонованого інтерв'ю я відхрещуюся, як тільки можу.

Тримати рот на замку все ж не виходить. Бо інакше мене просто рознесе вщент. Втаємничених – троє. Всі троє – кримчани. Люди, яких я знаю особисто.

Мене розносить у клоччя. Почуваюся трохи Юркевичем, персонажем Кочерги з «Майстрів часу», де він за 24 хвилини проживає стільки всього, скільки б вистачило на 10 років. Ні, у мене не так драматично, просто щільно...

ЗВІТ ВІД 05.06.19*Пані має сказати, що...**...що відпрацьовані перші 20 метрів ниточки цього благословенно-незбагнено-невловимого кольору. Другий пішов (моточок, еслі шо);**...що сорочка обрала собі ім'я. Вона оце звід'ятниці відгукується на псевдо «Провідник».*

Хух, уже, правда, значно простіше, бо присвійного відіменного прикметника поряд з нею поки не поставиш. Щоб не збентежити ненароком частину френдів. Тепер спокійно кажеш – Провідник, та не морочиш голову собі й людям.

З чого ж, власне, почалося. Ми нулоріч ото пані забембувала всіх підряд одним запитанням: наскільки давня традиція саме чорних сорочок. Ну не вважати ж насправді джерелом SEO-тексти з інтернет-магазинів, ей-бо. Ви, взагалі, читали, що там за нісенітниця пишуть? От прямо давні-прадавні традиції. І весільна така сорочка, і буцімто суто у піст їх носили, а ще – жалобна чи просто для дядечків поважного віку. Гмм... якби не знала, хто, як і з якою метою такі тексти пише, то, може, навіть повірила б. І немає ні на старовинних фото, ні на картинах людей у чорних вишиванках. Не-ма-є.

З Музею Івана Гончара відповіли, що давня традиція там навіть і поряд не стояла. То пішло, вважай, що відучора, за ХХ століття. І ще десь спливала інформація, що носили чорні вишиванки вояки УПА. Оце виглядає значно ближчим до істини.

У Провідника нетерплячка і він квапить мене. Ну і? Дослухаюся, з ним не дуже посперечаєшся.

Ця річ не може бути безіменною. Насамперед, з огляду на її характер та колористику. До уваги береться й унікальність, бо така вона буде одна, навіть попри те, що схема розбіглася по Фейсбуку у півсотні репостів. Бо ж там тільки хрестикова частина задуму, а все інше – туманно-інтуїтивна картинка десь на межі свідомого і підсвідомого. Отже, Провідник. Будьмо знайомі.

Час від часу візерунок «не йде». Доводиться розпускати, перешивати, іноді не по одному разу. Виворіт – не ідеальний, але Господь з ним, гірше, що з лиця теж не все і не завжди гаразд.

ЗВІТ ВІД 12.06.19*Пані має... Традиційно – простіше сказати, чого пані НЕ має. А на сьогодні – має дилему. І проблему.*

Вишиванка, створена майстринями з громадської організації «Гільдія народних умільців «Перлина» спільно з Борщівським обласним комунальним краєзнавчим музеєм, що на Тернопільщині

Власне, проблема одна, а дилем, нею обумовлених, – дві одразу.

Отже, хто мене читає, ті в курсі, що пані до нестями любить ускладнювати собі роботу безпосередньо в процесі та буває занадто самовпевнена. Ну і ще має залізобетонне упередження: «Розмітка – то для слабаків». Тож маємо те, що маємо... Ото й злегковажила, відклала солов'їні вічка на потім, мовляв, нікуди ті соловейка не порозлітаються. Погнала по дубках та соколах і... Пра-ально, соколики з'їхали до центру.

Оскільки дзвіночки, по яким тре було орієнтуватися, розпускалися двічі чи тричі, то помилка у відтворенні схеми була помічена вже після того, як соколи міцно всілися на ліву пілочку. Через заперечення, гнів і далі по списку було вирішено – не розпорювати. Бо моє останнє око вже дуже хоче послати мене к бісу. Значить, далі буде чиста імпровізація за мотивами власноручно скомпільованого візерунку.

То була перша дилема. Розпорювати чи вдати, що так все й мало бути. Ми тут два дні радилися і Провідник наполіг, щоб було як є. Друга – зізнаватися отут на весь білий світ чи ні. Ну виходить, що зізналася. Тож дайошшш імпровізацію!

А може, от сюди – тризуб? Ну вмістить... с-стоп! Так, тризуб – це навіть просто красиво, але тут він буде недоречним. З огляду на те, ДЕ перебуває майбутній власник. Як же добре, що мені вистачило клепки не братися за рядок з гімну по розпірці. Була така ідея, підглянута десь на просторах Фейсбука. Фото жіночої гербової сорочки, краса неймовірна. Ну, сподіваюся, колись буде така чоловіча гербова з такою ж розпіркою. Моєї роботи. Сподіваюся, аби

лиш пальці ще років хоча би п'ять голку утримали... але тризуб шкода, до болю. Ні, заповнимо вільний простір восьмикутними зорями і засіяне поле вставимо. Провідник не заперечує.

Тож так: «Володимире Григоровичу, повертайтеся живим. До Криму, в Україну. Вишиваю на здоров'я, на стійкість, на гармонію в родині, на здоров'я, на стійкість... повертайтеся».

ЗВІТ ВІД 19.06.19*Що ж, пані має... принаймні, що показувати. І чергову халепу. А ще – морську хворобу.*

Хтось не врахував, що полотно теж вміє линяти. І відбувся спрощеним варіантом декастирування. А тепер і має ту саму халепу. Благо, нитка перефарбувалася некритично. Але ж я знаю, яка вона була...

Вишивати залишилося вже небагато: чверть комірця й манжети. Вірите – найважче з усього. Ну за-хи-ту-є мене навіть від однієї думки про ще півметра (насправді трохи більше) геометричного орнаменту з невеликим раппортом...

Дівчата з «Перлини» теж почали працювати і планують закінчити до 26 червня. А я? Встигну? Можливо. Але стоп, у нас не змагання. Кожен робить те, що задумано. У своєму темпі.

Станом на 26 червня показувати майже нічого. Бо два дні пані гралася з викрійкою. Ми ж не шукаємо легких шляхів, а пробиваємо їх. І ще запрягаємо довго. Та паралельно почала рубцювання бічних швів. Виявляється, мережки я можу відносно легко робити навіть при штучному освітленні. Тож удень – вишивка по коміру, вночі – рубці прутиком. Завчасу не світитиму. Хай буде бомба.

Отже, вона ще до народження обрала власника. Сама. Несподівано для мене, ходжу оце ошелешена, другу добу поспіль. Проте вибір її підтримую, схвалюю трохи більше, аніж цілковито. Так, людина більш ніж достойна. Просто вишиті сорочки – вони такі, характерні та часом бувають дуже вже самотійними. То ж тепер моє завдання – влаштувати її зустріч з власником якнайшвидше. Сподіваюся, порозуміються і житимуть у злагоді.

30 червня увечері на очі потрапляють тривожні повідомлення. Володимир Балух оголосив чергове голодування на знак протесту. І ці покидьки не допускають консула. Господи! От що можу зробити особисто Я? Чим вплинути на перебіг подій? Об'єктивно – нічим. Страшно. І злість бере на власне безсилля. Єдине, що залишається, – мертвою хваткою вцепитися за голочку, до знемоги мотаючи хрестик за хрестиком на лівому манжеті, повторюючи як заклинання: «Пропустить консула». Хоча б заради ілюзії контролю над ситуацією і власним здоровим глуздом.

ЗВІТ ВІД 03.07.19*Пані має... Той самий випадок, коли трохи прогресу є, а не надто й покажеш.*

Все вишиття закінчено, залишається найстрашніше. Боюся, правда, аби не вийшло, що пливплив, а при березі втопився. Тим більше, що пані затялася як у волову шкуру і не збирається відступати від вихідного плану.

Тихесенько сподіваюся, що звіт наступного тижня буде вже фінальним, але то таке сподівання, дещо ефемерне. Попереду ще до-овго й одноманітно вертяти голкою, тихесенько картаючи себе. Мовляв, нащо ото було, вцепилася у задум, як цуценя у віник, ні, щоб трохи спростити роботу...

Консула допустили. За дивовижним збігом обставин – якраз після закінчення роботи над манжетом. Розумію, що допустили би, нікуди б не поділися, проте вже якось занадто багато таких збігів...

Показувати майже нічого, бо ми з Провідником принципово відмовилися від механізації. А скільки часу піде на змережування ниткою в тон? Невідомо... Але несподівано відкривається друге дихання.

З 27 травня до 7 липня де-факто – просто робота. По 10, 15 і навіть

кілька разів – по 22 години на добу. Ясна річ, що з технічними перервами. Виснажливо? Безпосередньо у процесі – ні. Але щоразу, коли доводиться вставати і «вчитися ходити»... коли в очах аж мерехтить і вогнем пече обидві кисті... Здоровий глузд намагається пискнути бо-дай щось, але миттєво глухне, шойно Провідник з'являється у полі зору.

ЗВІТ ВІД 10.07.19*Пані має...**Дещо несподівано для самої себе має таки ж остаточний звіт по закінченні проекту.**Отже, знайомтеся – Провідник, у всій красі. Повністю авторська робота, від першого електронного стібка у РМ до останнього реального на полотні.*

То ж три місяці роботи (насправді трохи менше, бо розкрояне полотно тижні зо два чи три припадало пилом, поки пані зважилася зробити перший стібок), майже 80 метрів муліне бозна-якого відтінку з червоної гами, наполовину змарнована, наполовину використана котушка швейних ниток №10 (бо хтось спершу намагався змережувати шеляжком, і як його було цікаво потім зрізати, коли стало ясно, що... то окрема пісня), півкілометра сточених сумнівами нервів і станом на 13 годину 10 хвилин 8 липня поточного року маємо результат. Скільки там у хрестиках – не уявляю, бо після перевстановлення системи вихідний файл втрачено, а перенабирати заново лиш заради підрахунку хрестиків – то вже занадто навіть для такої еталонної зануди. У готовому виробі не залишилося жодного машинного стібка. Стадія п'ята – прийняття і знайоме піднесення спустошення.

Провідник обрав собі власника і готовий особисто знайомитися з Володимиром Григоровичем Балухом. Сподіваюся, що вони чудово поладнають.

Сподіваюся. Дуже. Провідник же – дещо більше, аніж просто сорочка. Щось... хтось... Майже істота, майже як ще одна дитина, яка народилася вже дорослою. І я більше не маю над ним влади.

Сподіваюся, що з розмірами все гаразд. Сподіваюся, що поладнають. І на те, що принагідно вип'ємо з Володимиром Григоровичем по філіжанці кави у теплій компанії. В ідеалі – навіть не раз і навіть у Криму. У вільному українському Криму.

(Подано зі скороченнями)

РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ПРОДОВЖУЄ ДРУКУВАТИ ЦИКЛ АВТОРСЬКИХ СТАТЕЙ НА ТЕМУ СУЧАСНОГО СТАНУ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК У КРИМУ ТА НЕОБХІДНОСТІ НЕВІДКЛАДНОГО УХВАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПОЛІТИКАМИ НАШОЇ КРАЇНИ РІШЕНЬ ДЛЯ ЗАХИСТУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ОХОРОНУ ВСЕСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПАМ'ЯТОК В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ

НАГОЛОС

Конвенція про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини прийнята в Парижі 16 листопада 1972 р. на 17-й сесії Генеральної конференції Організації об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). В основу документа покладена Венеційська хартія¹, яка закріпила професійні стандарти в галузі охорони матеріальної спадщини і залишається програмною для фахівців і донині.

МИКОЛА ЯКОВИНА,
ПОЧЕСНИЙ ПРЕЗИДЕНТ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОМІТЕТУ ІКОМОС

Незалежна Україна як правонаступник УРСР – члена-засновника ООН та її спеціалізованої установи ЮНЕСКО визнає пріоритет загальнозвизнаних норм міжнародного права щодо внутрішньодержавного². Отже, як і для інших держав, міжнародні конвенції для України у разі їхньої ратифікації мають силу закону³.

Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини (надалі в тексті — Конвенція 1972 р.) було ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР 4 жовтня 1988 р. Цим самим держава взяла на себе міжнародно-правове зобов'язання щодо забезпечення виявлення, охорони, збереження, популяризації й передачі майбутнім поколінням культурної та природної спадщини, що занесена в Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (надалі — Список або СВС), розташованої на її території. Складання Списку має на меті захист культурних та природних надбань, що мають виняткову загальнолюдську цінність. До Списку можуть бути включені як природні об'єкти, так і об'єкти культур-

ної спадщини, головна вимога до яких: цілісність та автентичність.

* * *

1989 р. до так званого Попереднього списку увійшло 5 українських номінацій культурної спадщини у містах Києві, Севастополі, Чернігові, Каневі, Кам'янці-Подільському та одна природної спадщини (Асканія-Нова). 7 грудня 1990 р. до СВС було вписано перший об'єкт з України – Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами та Києво-Печерську Лавру.

Однак у 1990-ті рр. настала тривала пауза у цій справі. Аж тільки 1998 р. до Списку внесений історичний центр Львова (близько 2500 об'єктів від XIII ст. до 30-х років XX ст.). Без руху у Попередньому списку перебували пам'ятки, внесені 1989-го та забуті на роки, наступна пропозиція від України зафіксована аж 2000 р. — дендрологічний парк «Софіївка».

Певне позбавлення спостерігалося наприкінці 2000-х рр., коли роль у цій справі Українського національного комітету ІКОМОС закріпила відповідна норма Закону України «Про охорону культурної спадщини»⁴ та налагодилася співпраця громадських експертів з міністерствами та урядовими органами, насамперед, з Державною службою національної культурної спадщини України. За 8 років, починаючи з 2005 р., до

СВС внесено ще чотири номінації культурної спадщини:

- 1) «Геодезична дуга Струве» (2005 р., транскордонна номінація, що містить чотири українські об'єкти в Катеринівці, Фельштині, Баранівці Хмельницької області та у Старо-Некрасівці Одеської області);
- 2) «Палац митрополитів Буковини та Далмації, м. Чернівці» (2011 р.);
- 3) «Дерев'яні церкви Карпатського регіону» (2013 р., транскордонна разом з Польщею)⁵;
- 4) «Античне місто Херсонес Таврійський та його хора» (2013 р.).

У Попередньому списку зараз 16 позицій відведено українським пам'яткам, що може бути статистичним свідченням планомірності роботи українських відомств у підготовці до чергових сесій Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, де порушувались питання номінації наступних об'єктів. Це, зокрема, такі об'єкти⁶:

- 1) історичний центр м. Чернігів IX-XIII ст. (1989);
- 2) могила Тараса Шевченка та Шевченківський національний заповідник (1989);
- 3) культурний ландшафт Кам'янець-Подільського каньйону (1989);
- 4) національний степовий біосферний заповідник «Асканія-Нова» (1989);
- 5) дендрологічний парк «Софіївка» (2000);
- 6) Бахчисарайський палац кримських ханів (2003);

7) археологічна місцевість «Кам'яна могила» (2006);

8) комплекс пам'яток Судацької фортеці (2007);

9) Миколаївська астрономічна обсерваторія (2007);

10) астрономічні обсерваторії України у Києві, Миколаєві, Одесі та Криму (2008);

11) Кирилівська та Андріївська церкви як розширення номінації «Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами і Києво-Печерська Лавра» (2009);

12) історичний центр міста-порту Одеси (2009);

13) Генуезькі торгові пости та фортифікації — від Середземного до Чорного моря (2010).

14) культурний ландшафт печерних міст Кримської Готії (2012);

15) історичне довкілля столиці кримських ханів Бахчисарая (2012);

16) будинок Держпрому, Харків (2017).

* * *

Попередній розлогий екскурс у тему Списку всесвітньої спадщини необхідний для кращого розуміння рівня загроз і ризиків втрати культурних цінностей на окупованій території. На початку агресії Російської Федерації у 2014 р. на території Кримського півострова перебувало 6 об'єктів СВС — згадані вже Херсонес Таврійський і 5 номінацій з Попе-

На початку агресії Російської Федерації у 2014 р. на території Кримського півострова перебувало 6 об'єктів СВС — згадані вже Херсонес Таврійський і 5 номінацій з Попереднього списку... Тобто навіть суто статистично, за сухою арифметикою маємо внаслідок окупації 1/6 втрат від нашої частки в СВС або навіть більше — 1/4 з усього сумарного корпусу номінованих об'єктів (основний Список включно з Попереднім), або ледь не 1/3 з пам'яток України, включених до Попереднього списку!

реднього списку, а саме: Бахчисарайський палац кримських ханів (2003); комплекс пам'яток Судацької фортеці (2007); Генуезькі торгові пости та фортифікації — від Середземного до Чорного моря (2010); культурний ландшафт печерних міст Кримської Готії (2012); історичне довкілля столиці кримських ханів Бахчисарая (2012). Тобто навіть суто статистично, за сухою арифметикою маємо внаслідок окупації 1/6 втрат від нашої частки в СВС або навіть більше — 1/4 з усього сумарного корпусу номінованих об'єктів (основний Список включно з Попереднім), або ледь не 1/3 з пам'яток України, включених до Попереднього списку! Не проявляючи емоцій, дозволю висловити твердження, що для корінних народів Криму, насамперед для кримських татар, — це втрата всього найдорожчого.

Окупація Росією півострова спричинила втрату керованості пам'ятками з боку компетентних органів української влади та зумовила неможливість доступу як українських, так і міжнародних експертів на територію об'єктів для спостереження за станом об'єктів.

Можна було сподіватися на активність представників нашої держави у міжнародних організаціях, однак офіційні делегації на щорічній сесії Комітету всесвітньої спадщини не демонстрували такої. Принаймні у відкритому

доступні нема жодних слідів відповідних пропозицій від українських делегацій до порядку денного як 38-ї сесії Комітету (2014 р., м. Доха, Катар), так і наступної 39-ї (2015 р., м. Бонн, Німеччина), очолюваних першими заступниками міністра культури України.

І в цій справі громадськість робила те, що значно ефективніше могла забезпечити держава. Пам'яткоохоронці, музейна спільнота, активісти кримських організацій забезпечили інформування міжнародної спільноти про стан культурної спадщини на території анексованого Російською Федерацією Кримського півострова, організували ухвалення відповідних актів асоційованих з ЮНЕСКО міжнародних організацій — ІКОМОС, ІКОМ, Блакитного Щита та інших.

У листопаді 2014 р. у Флоренції (Італія) 18-а Генеральна асамблея Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS) прийняла резолюцію «Аналіз стану культурної спадщини в Автономній Республіці Крим (Україна)»⁷, де наголошувалося: «Об'єкти культурної спадщини в Криму та на сході України – серед них об'єкти Списку всесвітньої спадщини – стародавнє місто Херсонес і його хора, а також інші об'єкти, включені в український Попередній список всесвітньої спадщини, – розглядаються як невід'ємна частина культурної спадщини України під захистом законодавства України».

А також, «що згадані вище об'єкти культурної спадщини перебувають під захистом Гаазької 1954 року Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, підписаної як Росією, так і Україною».

Генеральна асамблея ІКОМОС закликала «світову спільноту об'єднати всі зусилля і співпрацювати для захисту української культурної спадщини, з урахуванням того, що заподіяння шкоди такому виду спадщини впливатиме на гуманістичний дух людства і його культурне розмаїття» та просила виконавчий орган ІКОМОС «у тісній співпраці з ЮНЕСКО забезпечити моніторинг за ситуацією з метою контролю за станом культурної спадщини в зазначених регіонах».

На жаль, в українському уряді зусилля громадськості не знайшли розуміння і підтримки.

№ 01-05/04
May 29, 2015

Mme Marie-Laure LAVENIR,
Director General,
International Council on Monuments and Sites

Dear Marie-Laure, dear colleagues!

Ukraine proposed to include to the UNESCO World Heritage List 5 sites which are situated at the territory of the Crimean Peninsula that is temporarily occupied by the Russian Federation.

One of these sites is "Ancient City of Tauric Chersonese and its Chora" which in summer of 2013 was included to the main List, the others – "The Bagçasaray Palace of the Crimean Khans", "Cultural Landscape of 'Cave Towns' of the Crimean Gothic", "Complex of the Sudak Fortress Monuments of the 6th - 16th c." (as part of transboundary property "Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea") and "Crimean Astrophysical Observatory" (as part of the serial nomination "Astronomical Observatories of Ukraine") are in the Tentative List.

For the sites "Ancient City of Tauric Chersonese and its Chora" and "The historical surroundings of Crimean Khans' capital in Balıksıyanı (Bagçasaray)" all necessary nomination documentation were prepared (Nomination dossier and plans of departments), with the identified factors of risk and dangers and proposed measures to their overcoming. However, because of the annexation of the Crimean Peninsula by the Russian Federation there were identified new threatening factors that require urgent solution.

By the time of the annexation Ukraine had at the Crimean Peninsula at the state register about 12 thousand sites; half of them are archaeological sites and 63 sites had the national status with the appropriate level of protection and maintenance.

Threats that are similar for all these sites can be formulated as follows:

- Ukraine has committed to preserve the objects that have outstanding universal value and is not able to manage these objects.

- The system of management of cultural heritage was destroyed; high national status of the sites was eliminated; the system of centralized financing of the measures for the maintenance of the sites from the state budget of Ukraine was destroyed; the

conservation, restoration activities and research work was stopped.

- Russian authorities in Crimea actually canceled all restrictions for the preservation of the sites introduced by the Ukrainian state concerning buffer zones of these sites, which creates danger of their uncontrolled dispossession and building up.

- Russian authorities in the Crimean Peninsula declared measures for the increasing of their military presence and deployment of new weapons, including nuclear weapons, thus creating a direct threat to the located nearby monuments of cultural heritage. The increase of militarization of the region turns it into a potential military conflict zone with the sites of the global value in the epicenter of it'

- The Russian government exert an active pressure on the Crimean Tatars with the political persecution, restriction of civil rights, particularly in the cultural sphere, which could lead to intentional havoc of the shrines of this people.

- The archaeological sites are in danger because of the growing number of illegal excavations which are carried out without following the norms of common licensed system and are planned by the occupation authorities as total excavation ("for destruction"), which is contrary to the international principles of protection of the archaeological heritage. Large-scale unauthorized excavation can lead not only to the destruction of a significant number of sites, but may be accompanied by uncontrolled move of cultural values beyond the temporarily occupied Ukrainian territory

Given the above, we make the following proposals:

1. Request the World Heritage Committee on introducing Ukrainian objects "Ancient City of Tauric Chersonese and its Chora" and "The Bagçasaray Palace of the Crimean Khans" to the List of World Heritage in Danger.

2. Implement international monitoring of objects of cultural heritage of Ukraine in Crimea by the international expert missions.

Sincerely

Mykola Yakovyna

President
ICOMOS-Ukraine

Лист УНК ІКОМОС до Генерального директора ІКОМОС від 29 травня 2015 р.

ФОТО: О. ВІДЧИТИК/ДЖЕПЕЛІ

Бахчисарайський палац кримських ханів

Навесні 2015 р., не дочекавшись дій від українського уряду, Український національний комітет ІКОМОС ініціює включення до Списку пам'яток під загрозою двох об'єктів з території окупованого півострова – «Античного міста Херсонес Таврійський з хорою» та «Бахчисарайського ханського палацу»⁸. Передбачений пунктом 4 статті 11 Конвенції 1972 р. Список пам'яток під загрозою має на меті порятунк культурних і природних об'єктів, що перебувають під загрозою зруйнування, зокрема, внаслідок діяльності людини.

Аж наступного 2016 року на 40-ї сесії Комітету всесвітньої спадщини (м. Стамбул, Туреччина) почалися спроби внести українське питання до порядку денного.

Зрушення сталися лише на початку 2018 р., коли 19 січня було проведено спеціальне тематичне засідання Національної комісії України у справах ЮНЕСКО з проблематики захисту куль-

турної спадщини в Криму. Вперше за кілька років визначилась якась послідовність та узгодженість урядових структур, і, крім рішень на кшталт «розробити план заходів щодо захисту культурної спадщини в окупованому Криму»; «надіслати листа на адресу Генерального директора ЮНЕСКО щодо стану збереження культурної спадщини України внаслідок проведення російською окупаційною владою масштабних незаконних робіт у Криму, у т.ч. на території Бахчисарайського ханського палацу»; «надіслати ноту протесту Російській Федерації щодо руйнації Бахчисарайського ханського палацу внаслідок проведення окупаційною владою т.зв. «реставраційних робіт», які мали би реалізуватися без колегіального узгодження в силу повноважень кожного конкретного відомства, до напрацювань засідання увійшли й такі пропозиції: «Організувати інформаційний захід з проблематики захисту культурної спадщини в Криму, у т.ч.

Навесні 2015 р., не дочекавшись дій від українського уряду, Український національний комітет ІКОМОС ініціює включення до Списку пам'яток під загрозою двох об'єктів з території окупованого півострова – «Античного міста Херсонес Таврійський з хорою» та «Бахчисарайського ханського палацу». Передбачений пунктом 4 статті 11 Конвенції 1972 р. Список пам'яток під загрозою має на меті порятунк культурних і природних об'єктів, що перебувають під загрозою зруйнування, зокрема, внаслідок діяльності людини.

Бахчисарайського ханського палацу, у Посольстві України у Франції за участі представників Секретаріату ЮНЕСКО, ІКОМОС, ІККРОМ, постійних делегацій країн-членів ЮНЕСКО, журналістів, громадськості»; «провести громадські слухання та експертні консультації»; «провести консультації в міжнародних експертних середовищах щодо участі відповідних фахівців у місії (місіях) міжнародного моніторингу в Криму».

Доводиться терпляче чекати, поки бюрократичні процедури будуть завершені, й те, що було очевидним для вузького середовища експертів на самому початку війни Російської Федерації проти України, стане очевидним і для тих, хто формує державну політику в цьому питанні, і хто впливатиме на ухвалення відповідних рішень у міжнародних організаціях. А експертам-пам'яткоохоронцям не звикати чітко маніфестувати у світі позицію про культурні об'єкти, що перебувають на території Криму, мобілізувати всі можливі засоби та ресурси задля їхнього збереження, запобігання руйнуванню та недопущення подальших втрат.

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

ЗА СПРИЯННЯ
УКРАЇНСЬКОГО
КУЛЬТУРНОГО ФОНДУ

1 Прийнята 2-м Міжнародним конгресом архітекторів і технічних фахівців у галузі охорони історичних пам'яток, що відбувся у Венеції (Італія) 1964 р., хартія, своєю чергою, спиралася на основні принципи охорони та реставрації пам'яток, які вперше сформульовано в Афінській хартії 1931 р.

2 Стаття 9 Конституції України: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» та стаття 19 Закону України «Про міжнародні договори України»: «1. Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. 2. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

3 Рекомендації ЮНЕСКО відповідно мають силу, так би мовити, підзаконних актів. А хартії та інші документи створені у 1965 р. асоційованою з ЮНЕСКО всесвітньої неурядовою організацією – Міжнародною радою з питань пам'яток та визначних місць (ІКОМОС) є детально виписаними конкретними приписами та настановами, спрямованими на допомогу в реалізації на національному рівні положень конвенцій і рекомендацій ЮНЕСКО.

4 До змін і доповнень, внесених Законом від 19.06.2018 р., вилучена тепер стаття 49 Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначала: «Подання про внесення пам'яток до Списку всесвітньої спадщини здійснює Кабінет Міністрів України за рекомендацією центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини та Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток та визначних місць (ІКОМОС)». Зараз у цьому Законі в статті 37-6 читаємо: «1. Об'єкт культурної спадщини, що може мати видатну універсальну цінність та відповідає критеріям, визначеним Комітетом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, номінується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини, за рекомендацією Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток та визначних місць (ІКОМОС), до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО».

5 Номінування до СВС дерев'яних церков прикордонних регіонів України та Польщі ініційоване Українським національним комітетом ІКОМОС, у травні 2009 р. українсько-польська група експертів відібрала по 8 пам'яток з кожної країни, які є визначними взірцями храмів лемківської, бойківської, гуцульської та галицької шкіл, які зберегли свою автентичність.

6 Насправді, об'єктів менше, ніж 16: Миколаївська обсерваторія є одночасно у двох номінаціях, двічі фігурує Бахчисарайський ханський палац. А завдяки давній конкуренції двох центральних органів виконавчої влади (Мінрегіонбуд та Мінкультури) виникла не дуже узгоджена пропозиція про розширення номінації з пам'ятками стародавнього Києва.

7 Резолюція 18GA 2014/27 «Аналіз стану культурної спадщини в Автономній Республіці Крим (Україна)», проект М. Яковини та Я. Іолкіна https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015/GA_2014_results/GA_2014_Resolutions_EN_20150109_finalcirc.pdf

8 Лист УНК ІКОМОС до Генерального директора ІКОМОС від 29 травня 2015 р. (англійською мовою, фотокопія додається).

ЯК НАВЕСНІ 1918 Р. БІЛЬШОВИКИ З КРИМУ ТІКАЛИ ТА ЩО ЇМ ЗАВАДИЛО...

ЯК ЦЕ БУЛО...

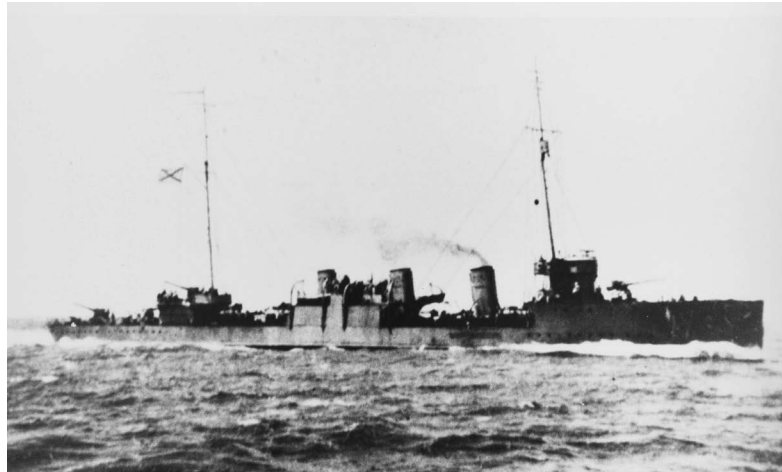
Продовження

Про те, яким саме чином більшовики поводилися під час захоплення Кизилташа, нам відомо зі слів свідка тих подій Лідії Ломакіної, яка пізніше розповіла це слідчому І. Буніну:

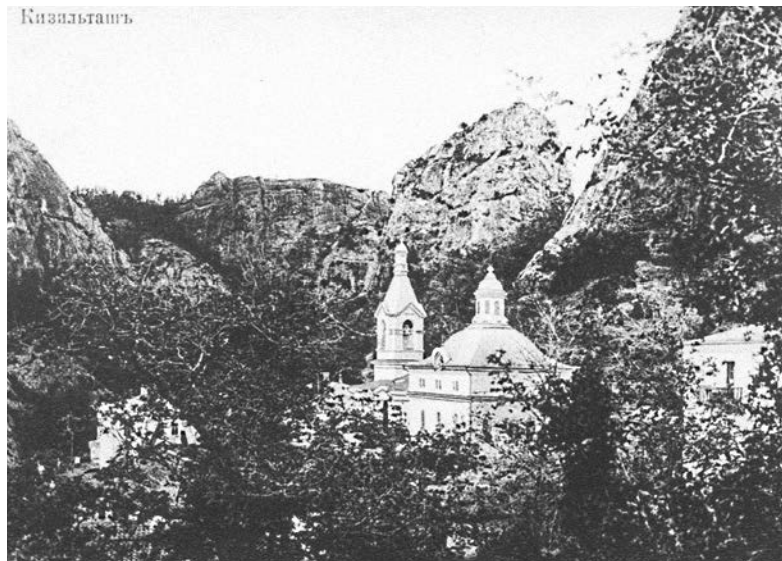
ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

«**П**ідійшовши до села, червоногвардійці й греки поставили в різних пунктах на шосе кулемети й почали обстрілювати село. Одноразово вони робили погроми; за словами свідка, вона бачила, як на одному кінці села горів будинок Джемлія, і водночас був підпалений ще якийсь будинок на протилежному боці села; в той же день почалося вилучення татар червоногвардійцями й греками та стрілянина по них; через два-три дні після цього село було підпалене з центру; причому через сильний вітер пожежа поширилася на всю так звану Сатро-Мечетню частину Кизилташа, в якій згоріло до 20 будинків; пожежею було знищено й все майно, котре в них було. Населення в страху розбіглося. Маленька згряя червоногвардійців, переважно з греків – мешканців міста Гурзуф, остаточно тероризувала мешканців села, роблячи вбивства та розстріли татар, підпалення їхніх будинків, пограбування майна та інше насильство»¹. Антитатарські погроми також були зафіксовані в Нікіті та Ялті².

Ще більш промовистими є свідчення, зібрані Особливою комісією з розслідування злочинів, які творили більшовики, що перебувала при головнокомандувачі Збройних сил Півдня Росії А. Денікіні: «У селі Кизилташ, підпаленому з усіх боків, були перебиті всі татари, які повернулися з гір, переважно старики. Останні, кількістю 15 осіб, зібралися у

Міноносець «Гаджибей»

Кизилташ, поч. XX ст.

будинку старого селянина Алдешира з тим, щоб разом намагалися просити гурзуфську раду солдатських і робітничих депутатів припинити подальші підпали. Але тих, хто зібрався, заарештували червоні, після чого четверо: Аджешир, Джеміль, Алі-Усейн та Алі-Бекар були одразу ж страчені (спалені живцем в одному з будинків). Усіх інших стариків, зв'язаних попарно, червоноармійці погнали по шосе в бік Ялти, а потім розстріляли. У двох забитих були відрізані носи. ...В Гурзуфі було вбито більше 60 стариків-татар, трупи кинуті незаритими на дорогах, вулицях, у виноградниках. Рідним, які наважувалися розшукувати своїх забитих близьких, часто доводилося припинити ці розшуки через погрози червоногвардійців. Здійснення поховань було небезпечним, не було пощади навіть духовним особам: у Гурзуфі та Нікіті були

забиті під час поховального богослужіння двоє мулл»³.

Приблизно о 9 годині ранку 24 квітня до Алушти підійшов міноносець «Гаджибей» і почав обстрілювати місто, після чого на берег висадилися озброєні загони й почали штурм. Відступаючи під натиском більшовицьких військ, повсталі татари забрали з в'язниці всіх заарештованих, які там перебували, й повезли їх із собою. За споминами І. Семенова, на запитання: «Куди ви нас женете?», комендант відповів, що «...їх везуть у безпечне місце – в село Шуми». Тобто й за умови наступу більшовиків на місто повсталі все ще намагалися зберегти життя заарештованим, щоб потім піддати їх суду*...

Проте кількість тих, хто настував на повсталих, була настільки великою й просувалися вони так стрімко, що татари, перебуваючи на той час на відста-

Проте кількість тих, хто настував на повсталих, була настільки великою й просувалися вони так стрімко, що татари, перебуваючи на той час на відстані в півтори версти від Алушти, прийняли рішення розстріляти майже всіх, кого заарештували. «Майже» – тому що й у цьому разі спрацювало вирошене протягом попередніх місяців репресій з боку «росіян», які перебували при владі, розрізнення осіб, виходячи з критеріїв національної ідентичності. Тому з числа заарештованих були виділені три присутніх там кримських татарина і відпущені на волю. Всі інші, хто потрапив до рук повсталих (у тому числі й члени уряду Республіки Тавриди), були розстріляні.

ні в півтори версти від Алушти, прийняли рішення розстріляти майже всіх, кого заарештували. «Майже» – тому що й у цьому разі спрацювало вирошене протягом попередніх місяців репресій з боку «росіян», які перебували при владі, розрізнення осіб, виходячи з критеріїв національної ідентичності. Тому з числа заарештованих були виділені три присутніх там кримських татарина і відпущені на волю. Всі інші, хто потрапив до рук повсталих (у тому числі й члени уряду Республіки Тавриди), були розстріляні⁴.

Так сталося, що кілька осіб з числа тих, кого розстрілювали, виявилися лише пораненими. Врятуватися вдалося І. Семенову, С. Акімочкіну (але через тяжкі поранення він згодом, через майже чотири з половиною місяці перебування в різних лікарнях і перенесених кількох операцій, помер у Севастополі) та одному з робітників з м. Алушти, який також перебував у місцевій в'язниці.

24 квітня червоногвардійці зайняли Алушту. В. Єлагін згодом писав: «Цей день є одним із найсмутніших днів в історії потворної більшовицько-татарської боротьби. Після обстрілу Алушти артилерійським вогнем з міноносця розлучені загибеллю ко-

місарів матроси (до речі, на той час відомостей про «загибель комісарів» у моряків ще не було. Тобто цей привід для пояснення різанини, котра згодом розпочалася, з'явився в обігу радянських мемуаристів значно пізніше, – авт.) увірвалися в місто. Розсипавшись у гонитві за тими, хто відступав по його вузьких вулицях, вони рубали без розбору всіх татар, які їм зустрічалися. Татарське населення Алушти й близьких до неї селищ, кинувши власні домівки, бігло в гори й переховувалося там аж доти, доки матроські загони, що з боєм пройшли майже до Сімферополя, були відтягнуті до Ялти, а Алушту 27 квітня зайняв ескадрон німецьких уланів».

Далі буде...

1 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф. 483. – Оп. 4. – Спр. 1219. – Арк. 119 – 125.

2 Там само. – Спр. 1224. – Арк. 7.

3 Після падіння влади більшовиків у квітні 1918 р. Кримський крайовий уряд С. Сулькевича створив спеціальну комісію «через загострення відносин між представниками різних національностей, котрі населяють Південний берег Криму» // ДААРК. – Ф. 483. – Оп. 4. – Спр. 1198. – Арк. 15, 19. Паралельно власне розслідування вела й слідча комісія Курултаю. Пізніше всі зібрані цими двома комісіями факти були передані Особливій комісії з розслідування злочинів більшовиків при головнокомандувачі Збройних сил на Півдні Росії.

4 Сведения о злодеяниях большевиков на Южном побережье Крыма (Ялта и её окрестности) // Красный террор в годы Гражданской войны: По материалам Особой следственной комиссии по расследованию злодеяний большевиков / Под ред. д-тов ист. наук Ю. Г. Фельштинского и Г. И. Чернявского. – М., 2004. – С. 211-212.

* Як аналогія не можна не згадати долю розстріляного більшовицькою владою Х. Раковського та інших ув'язнених, «проблему» присутності яких у місцевих в'язницях через більш ніж двадцять років у майже такій же ситуації – під час наступу на Київ німецьких військ, більшовики вирішили цілком однозначно й зовсім по-іншому...

4 Семёнов И. Расстрел Совнаркома и Центрального Исполнительного Комитета Республики Тавриды в 1918 году. (Воспоминания расстрелянного) // Революция в Крыму (Симферополь). – 1923. – No 2. – С. 120.

Напередодні найвизначнішого для українського народу державного свята – Дня незалежності України, так чи інакше, думками повертаємося в період початку 1990-х років – у часи становлення нашої держави. На допомогу в цьому приходять газетні матеріали тогочасся, у тому числі і з архіву нашого часопису. У багатьох із них знаходимо відповіді на запитання, чому Україна втратила Крим. Адже всі ті сепаратистські процеси, які призвели до анексії півострова Російською Федерацією у 2014 році, зародилися ще тоді – в далекі 1990-ті, одразу після розвалу СРСР.

Пропонуємо у сьогоднішньому числі матеріал 25-річної давнини, автором якого є Сергій Литвин – військовий історик, архівознавець, доктор історичних наук, професор, голова Кримської організації Спілки офіцерів України (1992-1995), Севастопольської організації СОУ (1996-1998), перший заступник голови Комітету громадських організацій «Крим з Україною – Соборність» (1993-1998). У цьому дописі яскраво проілюстровано політичну ситуацію в Україні у 90-х роках минулого століття, й особливо увагу автор приділив подіям, які в той час відбувалися на теренах півострова, котрі й стали причиною анексії Криму в 2014 році.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ І КРИМСЬКИЙ СЕПАРАТИЗМ

Активісти збирають підписи з вимогою проведення референдуму

НАШ АРХІВ

З проголошенням незалежності здійснилась вікова мрія українського народу. І це був не дар Божий, не манна небесна. Віками наш народ ціною величезного напруження духовних і фізичних сил, ціною життя кращих синів та дочок боровся за священне право бути господарем на своїй землі, самому вирішувати власну долю. Чи є ще на землі такий інший народ, який би приніс більші жертви, прямуючи до своєї державності?

СЕРГІЙ ЛИТВИН

Ми маємо основні атрибути державності – підвладність центральним органам національної території, повнокровність структур політичної влади, кордони, армію, хоч і на стадії становлення. Україну визнав світ, дипломатичні стосунки встановлено з переважною більшістю держав.

Темну тінь на процес українського державотворення кидає економічна криза, і, що значно гірше, вона кидає тінь і на саму ідею державної незалежності України, породжує негативне сприйняття населенням, зокрема молоддю, ідеї української державності.

Вони винуваті за матеріальну скруту перекладають на державну незалежність і роблять це більш підсвідомо, ніж усвідомлено, без огляду

Мешканці Криму підтримують президента Ю. Мєшкова. 7 травня 1994 р.

Активісти збирають підписи з вимогою проведення референдуму про незалежність Криму, 1991 рік

на об'єктивність, на те, що українську спотворену структуру української економіки за рік не перебудуєш, навіть за три роки, не розірвавши колоніальних і економічно ненормальних виробничих зв'язків з колишньою метрополією, ні держави, ні ринку не збудуєш.

І за таких умов легко вдається підмінити ідею державності, сво-

боду нації ідеєю подолання економічної кризи і поліпшення матеріального добробуту.

Вибірчі баталії 1994 року засвідчили недостатню політичну свідомість українського народу. Вирішальними виявились голоси виборців східно-південного краю України, де вдалося створити численні армії манкуртів з паспорта-

Найбільш небезпечним у п'ятій колонії для України є кримський сепаратизм. З розвалом СРСР Росія мала виразну мету: перетворити, а точніше залишити Крим своєю вотчиною. Загострення кримського конфлікту тісно пов'язане з тенденціями Москви відновити імперію, повернути собі гегемонію на всіх колишніх територіях.

ми українців, які поливають брудом нашу незалежність.

Це вони допомогли привести до влади комуністів з їхніми брехливими гаслами про законність та соціальний захист тих, що душили нашу незалежність русифікацією, голодомором та й силою зброї також.

А яка ж програма новообраних можновладців? Це – федералізація, дві державні мови, подвійне громадянство, інтеграція в СНД – усвідомлена і цілісна програма знищення української державності. А народ, ставши розмінною монетою в руках можновладців, мовчить і терпить, повіривши брехні, що винні демократи.

На жаль, в Україні не знайшлося авторитетних політичних сил, які б підтримали народ світоглядно й морально, пояснили б людям, що труднощі головню об'єктивні і їх не омине, що до ліпшого завтра треба перейти через нелегке сьогодні. При цьому не підтримувати «колишніх», а позбавлятися від них.

Бракує консолідації в об'єднанні національно-демократичних сил, йде боротьба за лідерство. З цього активні ворожі сили користаються і роблять свою чорну справу.

Найбільш небезпечним у п'ятій колонії для України є кримський сепаратизм.

З розвалом СРСР Росія мала виразну мету: перетворити, а точніше залишити Крим своєю вотчиною. Загострення кримського конфлікту тісно пов'язане з тенденціями Москви відновити імперію, повернути собі гегемонію на всіх колишніх територіях.

Ультрареакційні російські сили за мовчазної згоди, а то й за підтримки російських демократів розглядають

Кримчани на проросійських мітингах, 1991 рік

і Крим, і Чорноморський флот як ударну силу, спрямовану на розклад України ізсередини й ослаблення української державності.

Знаючи різні міжнародні домовленості, в тому числі і підписаний у Москві договір між трьома президентами – Клінтоном, Кравчуком і Єльциним, який забезпечує недоторканність кордонів, сучасні російські керівники формально і далі стоять на позиціях приналежності Криму до України.

Москва підтримує сепаратистські тенденції у Криму, ті сили, які прагнуть «воз'єднання» з Росією, свідомо саботують урегулювання проблем ЧФ, вважаючи його одним із бастионів в антиукраїнській акції, двигуном кримського сепаратизму. Під прикриттям ЧФ саме і розгорнули свою енергійну «патріотичну» діяльність усякі мешкови, сабурови, цекови, шувайникови та інші російські шовіністи, які не тільки прагнуть об'єднання з Росією, а й ліквідації української самостійної держави, а під прикриттям ЧФ Севастопольська міськрада приймає рішення про надання Севастополю російського статусу. Їх з російськими ультраконсервативними колами – Держдуми РФ, табору Жириновського, Рущького, Бабурина єднає прагнення відновити СРСР, а на перешкоді цьому стоїть, насамперед, Україна.

Далі буде...

*«Кримська світлиця»,
№ 38 за 24 Вересня 1994 р.*

МІСТО НА УЗБІЧЧІ

Колись-то, в неквапливі часи, коли рейсові автобуси дрейфували кримськими шляхами впродовж довгих годин і не на дві хвилини швартували свої втомлені залізні тулуби на майданчиках транзитних автостанцій, у цьому місті вони відпочивали півгодини і більше. Бо розляглося воно саме на півдорозі з південно-східного узбережжя півострова до адміністративного його центру. Один із найважливіших караванних базарів пізнього Середньовіччя, тепер воно – лише райцентр, хоча й чималенького, але мало чим ще уславленого передгірного району. І лайнери далеких кримських маршрутів сюди не завертають.

АЛЕКС ВЕРБА

Тільки-но уважний пасажир вгледить на узбіччі табличку з назвою майже одразу за мостом через повноводну річку Карасу, далі вихопить поглядом виразний військовий пам'ятник на сосновому пагорбі й схожу на адмінбудівлю кубічну споруду за ним, а вже наступна табличка з перекресленим червоним іменем міста засвідчить — усе, пройшли...

Власне, місто залишається десь там, за узбіччям, де його невизначні квартали можна розгледіти поміж придорожніми лісосмугами й виразними яскраво-білими урвищами вдалечині. Те біле диво — знаменита кримська Ак-Кая: Біла Скеля. Саме через неї повенний Карасубазар і було перейменовано на Білогірськ.

Карасу — невелика річка, на якій розташоване місто. Її назва

УЛЮБЛЕНІ КУТОЧКИ

Ак-Кая (Біла скеля)

Караван-сарай Таш-Хан, XIII-XVI ст., Білогірськ

дослівно перекладається українською як «чорна вода» (qara — чорний, suv — вода), у тюркських мовах так називають річки, що починаються з джерел, що виступають з-під землі (на відміну від aq suv — білої води, що тече з гірських льодовиків).

Першими мешканцями цієї місцини можна вважати неандертальців, стоянку яких знайдено археологами у Червоній Балці.

У 14 кілометрах від Білогірська при розкопках знайдені так звані «таврські скрині» — похован-

ня епохи бронзи, напрочуд схожі на дольмени, що були знайдені на Кавказі.

Назва неолітичної культури Кемі-Обинська походить від кургану Кемі-Оба в Білогірському районі.

З чорної води на білу гору... Перші згадки про це місто з'являються у XIII сторіччі. Ринки утворюються в місцях перетину шляхів, а розташування Карасубазара на перехресті доріг з заходу півострова до важливого порту Кафа і зі сходу Криму на

Річка Біюк-Карасу в Білогірську

Бахчисарай вельми сприяло піднесенню цього міста і роду Ширин, одного з найвпливовіших у Кримському ханстві.

Якщо уважно придивитися, то можна побачити справжні сліди минушини. Якщо місто в назві має слово «базар», то природно, що першою спорудою в цьому місті має бути заїзд для прибулих негоціантів. А якщо це східне місто — то заїзд називатиметься «караван-сарай». Карасубазарський караван-сарай Таш-хан, за свідченням істориків, було побудовано ще у XIII столітті, якщо не раніше. Збереглися лише його руїни.

У 1620-1622 роках, потрапивши в татарський полон, у Карасубазарі перебував Богдан Хмельницький. У XVII столітті Карасубазар зазнавав помсти від українських козаків — за те, що тут був головний центр торгівлі невільниками. У 1624, 1628, 1630 і 1675 роках запорожці захоплювали Карасубазар і грабували його.

Власне, місто залишається десь там, за узбіччям, де його невизначні квартали можна розгледіти поміж придорожніми лісосмугами й виразними яскраво-білими урвищами вдалечині. Те біле диво — знаменита кримська Ак-Кая: Біла Скеля. Саме через неї повенний Карасубазар і було перейменовано на Білогірськ.

У XVIII сторіччі Іоганн Тунманн писав про Карасубазар: «Одне з найбільших міст Криму, розташоване в долині, у дуже гарній місцевості. Біюк-Карасу тече крізь центр міста. Місто належить калзі-султана. Раніше греки називали його «Маврон Кастрон», на початку XIV століття у францисканців тут був монастир. У 1737 році місто було захоплене росіянами».

Маврон Кастрон з грецької — чорна фортеця.

У XVIII столітті був період, близько року, коли Карасубазар став резиденцією кримського хана і фактичною столицею Криму.

Згодом, у 1772 році, в цьому містечку було підписано Карасубазарський трактат між Російською імперією і Кримським ханством, який закріпив перехід Криму з-під турецького протекторату до російського, що, як нам відомо, за кілька років призвело до повної ліквідації Кримського ханства.

Поблизу Білогірська можна побачити «дуб Суворова», під яким нібито відбувалися російсько-турецькі переговори. Насправді, дубу понад 750 років, і назву він колись мав іншу, і його історія набагато цікавіша. Цей дуб бачив дуже багато — скільки всього він міг би повідати, якби тільки дерева вмели говорити...

З природних об'єктів необхідно згадати каньйон Кок-Асан, практично невідомий навіть для більшості кримчан, з його каскадом водоспадів і цілющими джерелами — «ваннами здоров'я».

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

АРХІЄПІСКОП КЛИМЕНТ: «ПОЛІТИКА РОСІЇ ВІДІРВАНА ВІД ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ, ВІД ПРАВА ЛЮДИНИ НА ВІРОСПОВІДАННЯ»

Державний департамент Сполучених Штатів Америки вже другий рік поспіль проводить міжнародний саміт з питань релігійної свободи. Мета зустрічі полягає в тому, аби поширити інформацію про важливість свободи віросповідання для кожної людини. Цього року на цій важливій зустрічі був присутній і архієпископ Сімферопольський і Кримський ПЦУ Климент. Про що йшлося на конференції, враження від неї, з ким вдалося поспілкуватися і про що — владика Климент люб'язно погодився розповісти в інтерв'ю нашому кореспонденту.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета
Свідчення про державну реєстрацію КВ № 23715-13555P від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

ТОВ «Видавничий дім
«Українська культура»

Директор

В'ячеслав ЮРЧЕНКО
Головний редактор
Андрій ШЧЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2019 р.:
на 6 місяців – 153,56 грн.
на рік – 304,52 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірна

